

УДК 331.526

Кузьменко А.В.,
канд. екон. наук, доц. кафедри менеджменту,
Харківський інститут фінансів
Київського національного
торговельно-економічного університету

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день аналіз економічної ситуації в Україні показує, що перехід України від адміністративно-командної економіки до ринкової, яка базується на широкому використанні економічних методів, активізує ряд соціально-економічних проблем. Зараз уже нікого не дивують безробіття та інфляція, соціальна напруженість у суспільстві, які спричинились в Україні переходом до ринкових відносин. За таких умов, однією з найактуальніших проблем в економіці України є формування ринку праці як частини економічної системи, в межах якої відбувається залучення праці як економічного ресурсу до сфери національного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи до аналізу місця, ролі та методів державного регулювання ринку праці в умовах трансформаційної економіки здійснювали у своїй працях багато науковців: Базилевич В. Д., Баластрик Л. О., Завіновська Г. Т., Тимош І. М., Хаффнер Ф., Чернявська О. В. [1-5] та інші. Автори розглядали досить важливі питання сфери зайнятості та внесли вагомий внесок у вирішення деяких проблем даної сфери, але сучасні умови та посилений вплив світової кризи на ринок праці загалом вимагають постійного моніторингу ситуації й доводять необхідність і надалі проводити дослідження, оскільки ринок праці є одним із основних елементів економічної системи, від ефективності функціонування якого залежить розвиток економіки в цілому. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз поняття «ринок праці», встановлення основних тенденцій розвитку робочої сили на сучасному ринку праці України, виявлення основних проблем в розвитку ринку праці і пошук шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці, робочі місця - найбільш складний і динамічний елемент ринкової економіки. Тут не тільки переплітаються інтереси працівників і роботодавців, але й віддзеркалюються всі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси в суспільстві, особливо питання розвитку основних фондів, які впливають на розвиток робочих місць. Процеси, що відбуваються на ринку праці і у сфері зайнятості, тісно пов'язані з процесами у підприємницькій, кредитно-грошовій і зовнішньоекономічній сферах, в оподаткуванні та інвестиційній діяльності, освіті та організації профнавчання. Від того, наскільки успішно функціонує економіка, у якій фазі економічного циклу вона перебуває, як сполучаються ринкові засади функціонування і державне регулювання, чим характеризується поведінка головних суб'єктів ринку, залежить попит на робочу силу та її пропозиція, обсяг зайнятості й рівень безробіття.

В результаті аналізу попередніх досліджень та публікацій, автором було встановлено, що підхід до ринку праці як до економічної категорії є неоднозначним.

Так, вітчизняними економістами ринок праці визначається як система обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих цінностей, необхідних для відтворення робочої сили [1], що базується на економічних законах попиту і пропозиції, конкуренції, грошового обігу. Іншими вітчизняними вченими ринок праці характеризується як система економічних механізмів, норм та інститутів, які забезпечують відтворення робочої сили та її використання [2, с. 275].

Ф. Хаффнер, професор Людвіг-Максимиліанського університету (м. Мюнхен) визначає ринок праці як сукупність суспільних відносин, які регулюють рух робочої сили, використовуючи певні економічні, соціальні та організаційні засоби [3]. При цьому вчений підкреслює, що: «...ринок праці як щось єдине – є абстракція. В дійсності існує значна кількість дуже диференційованих ринків праці... Окремі ринки праці диференційовані за фахом, за регіонами, рівнем кваліфікації, секторами та сферами економіки... Окремі сфери і сегменти ринку праці зв'язані один з одним - тісно або слабо - через перехресну цінову еластичність» [3].

Одні вчені вважають, що ринок праці – це механізм (інститут), що поєднує, зводить разом продавців товару робоча сила (працівників) і покупців цього товару (роботодавців) [4]; інші – що він представляє собою механізм узгодження інтересів роботодавців і найманої робочої сили; треті - що це специфічний вид товарного ринку, змістом якого є купівля-продаж товару особливого роду - робочої сили або спроможності людини до праці [5]. Однак всі ці тлумачення не суперечать, а доповнюють одне одного, підкреслюють різні сторони змісту цієї категорії.

Стосовно українського ринку праці, то сьогодні його можна вважати «ринком роботодавця», тобто ринком, де роботодавці у більшій мірі можуть диктувати умови. В цілому пропозиція істотно перевищує попит за багатьма спеціальностями.

Характеризуючи сфери, які відокремлюються показниками найменшого рівня конкуренції на робоче місце, то до них належать представники робітничих спеціальностей, страховики та співробітники медичної сфери. Кількість вакансій перевищує кількість резюме або майже збігається з ним.

За даними Державної служби статистики України, основні показники ринку праці характеризуються обсягом економічно активного населення у кількості 17955,1 тис. осіб на кінець 2016 року. Ця кількість складає більше за 62% населення віком від 15 до 70 років [6].

При цьому зайняте населення визначається кількістю у 16276,9 тис. осіб, що складає 56,3% відповідної вікової групи, а безробітне населення – 1678,2 тис. осіб, які склали 9,3% загального числа економічно-активного населення у віці від 15 до 70 років.

Коефіцієнт обороту робочої сили на кінець 2016 року склав 26,1% по прийому до середньооблікової кількості штатних працівників та 29,2% по звільненню. Починаючи з 2014 року, показники по прийому мали тенденцію до збільшення, у той час як по звільненню – до зменшення.

За даними Державної служби зайнятості на кінець 2016 року кількість зареєстрованих безробітних склала 390,8 тис. осіб. Потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) склала 36 тис. осіб, а навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць – 108 осіб [7].

За даними на 2017 рік кількість зареєстрованих безробітних у січні склала 429 тис. осіб, а у лютому – 439,3 тис. осіб. Потреба роботодавців у січні – 47,4 тис. осіб, а у лютому – 57,3 тис. осіб. Навантаження відповідно склало 91 та 77 осіб.

Найсильніше скорочення вдарили по професійній ланці і допоміжному персоналу - компанії скорочували 13-14% штату через закриття або скорочення бізнесу в проблемних регіонах.

Лідерами у сфері скорочень є банки, автопром та сфера страхування, які характеризуються швидкою плинністю персоналу.

Загалом же можна відмітити, що ситуацію на ринку праці в 2016 році можна назвати періодом зростання і поступового подолання кризових тенденцій. З початку року кількість вакансій зросла на 46%. Такий приріст спостерігався вперше за останні кілька років. Про поліпшення ситуації на ринку праці говорять і поведінкові характеристики претендентів, зокрема, збільшення кількості переглядів і падіння відгуків на вакансію. Поряд зі збільшенням активності роботодавців, спостерігається зниження активності здобувачів, а це значить, що масових скорочень на ринку немає і приплив претендентів є органічним.

Більшість компаній змогли подолати кризові тенденції та відзначили стабільну роботу або зростання бізнесу в 2016 році. 92% компаній набирали персонал. Понад чверть змогли дозволити собі розширення штату в усіх напрямках, а це в два рази більше, ніж в 2015 році.

У 2016 році регіональна структура вакансій і резюме практично не змінилася. Як і раніше, лідером за кількістю вакансій і резюме є столиця. При цьому, якщо з 2013 року до 2015 року частка робітничих пропозицій, які припадають на Київ, поступово знижувалася, то до 2016 року відсоток столичних вакансій помітно збільшився. Також в ТОП-5 регіонів входять найбільші міста України: Харків, Дніпро, Одеса і Львів. У розрізі рік до року найдинамічнішими за кількістю вакансій були західні регіони країни – Рівненська, Івано-Франківська та Закарпатська області, – а також Вінницька і Полтавська області.

У структурі попиту і пропозиції серед професійних сфер з найбільшою кількістю вакансій лідирує сфера продажу. Далі йдуть інформаційні технології, маркетинг, адміністративний і робітничий персонал.

За кількістю резюме лідируючі позиції займають студенти і фахівці без досвіду. Також найбільша кількість претендентів доводиться на сферу ІТ-технологій, продажу, адміністративний персонал, бухгалтерію і маркетинг [8].

Нестабільність валютного курсу і інфляція стали причиною зростання зарплатних домагань претендентів. В середньому зростання бажаних зарплат в 2016 році склало 31% у порівнянні з 22% в 2015 році.

Проаналізувавши всі вищенаведені дані, на рис. 1 пропонуємо виокремити основні проблеми розвитку ринку праці в Україні.

Отже, дивлячись на рис. 1, можна сказати, що сучасний стан ринку праці України характеризується такими ключовими проблемами:

– недостатній рівень реформування трудової сфери, що призводить до неефективної зайнятості і проявляється у концентрації робочої сили на збиткових підприємствах; значні масштаби недовикористання робочого часу зайнятих, низька ефективність праці і недостатній рівень її оплати; зниження частки працюючих у високотехнологічних і наукоємних видах діяльності; відсутність взаємозв'язку між трудовим вкладом і доходами працівників тощо;

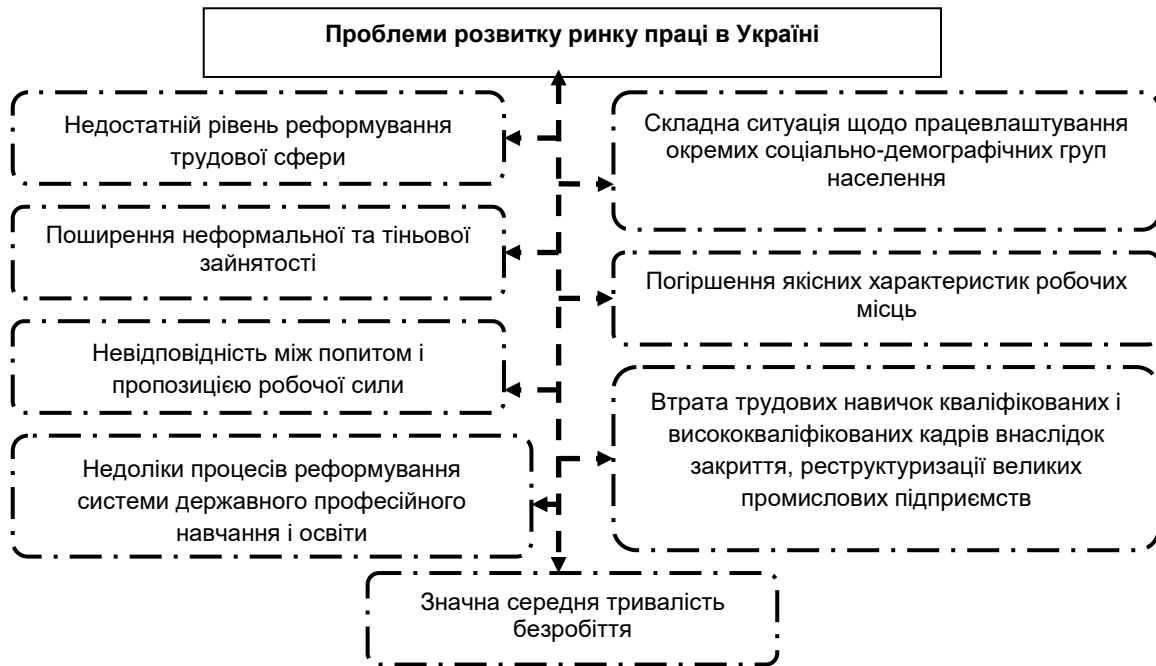

Рис. 1. Проблеми розвитку ринку праці в Україні

Джерело: власна розробка

– втрата трудових навичок кваліфікованих і висококваліфікованих кадрів внаслідок закриття, реструктуризації великих промислових підприємств, їх збитковості; перехід фахівців і спеціалістів у сферу неформальної зайнятості, тіньової економіки, міграція за кордон;

– погіршення якісних характеристик робочих місць, недостатнє введення в дію нових робочих місць, особливо для кваліфікованих кадрів, що збільшує обсяги та рівень безробіття, знижує продуктивність праці і конкурентоспроможність виробництва;

– невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили, незважаючи на ознаки стабілізації виробництва і поживавлення інвестиційної активності; поряд з цим обсяги інвестицій у сферу виробництва є недостатніми для вирішення питань забезпечення безробітних сучасними робочими місцями; недостатньою є також державна підтримка підприємництва і малого бізнесу;

– недоліки процесів реформування системи державного професійного навчання і освіти, неадекватність масштабів, структури і форм професійної підготовки і перепідготовки кадрів вимогам сучасного ринку праці в аспектах попиту на певні професії; недостатня розвинутість системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації; слабка зацікавленість роботодавців у підвищенні кваліфікації працівників;

– складна ситуація щодо працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення (молоді, жінок, інвалідів, колишніх військовослужбовців та ін.); збереження селективного підходу при вирішенні питань вивільнення і найму на роботу залежно від статі, віку, стану здоров'я; недоліки системи дотримання норм трудового законодавства щодо режиму і охорони праці окремих груп працюючих;

– існуюча диференціація регіональних ринків праці, наявність депресивних регіонів з особливо напруженою ситуацією на ринку праці, значно вищим за середній рівнем безробіття за одночасно обмеженої можливості щодо трудової міграції, що свідчить про недоліки державної системи регулювання цих аспектів зайнятості і безробіття.

Проаналізувавши сучасні проблеми, які зараз існують на ринку праці, вважаємо, що конкретні заходи щодо розвитку ринку праці повинні бути гнучкими та мати економічний та соціальний ефект, тому перспективи подальшого розвитку та вдосконалення ринку праці України пов'язані з підвищенням рівня зайнятості та зменшенням рівня безробіття. Для досягнення цієї мети потрібно сформулювати пріоритетні напрямки реформування ринку праці. До них ми можемо віднести:

– створення відповідного законодавчо-нормативного поля з достатньою конкретизацією для всіх рівнів управління, що надає регіонам, галузям та суб'єктам господарювання різних форм власності рівні можливості у забезпеченні продуктивної зайнятості і ефективного використання робочої сили;

– вдосконалення системи оплати праці з метою відродження основних функцій заробітної плати. Створення мотиваційного потенціалу працівників за рахунок збільшення заробітної плати відповідно від професійних надбань працівників;

– прогнозування основних тенденцій на ринку праці, що надасть можливість державі чітко орієнтуватись у ситуації та адекватно планувати розвиток економіки у взаємозв'язку з ринком праці. До процесу прогнозування слід залучати органи державної влади, службу зайнятості, систему освіти і роботодавців;

– підвищення цільової спрямованості та соціальної адресності окремих заходів державної політики на ринку праці з метою поліпшення становища різних соціальних та статевовікових категорій населення, переселенців; визначеним завданням мають відповідати головні напрями державної політики зайнятості;

– укладення двосторонніх міжнародних договорів про працевлаштування, соціальне та пенсійне забезпечення, приєднання до багатосторонніх міжнародних договорів у сфері трудової міграції;

– розвиток професійної підготовки й перепідготовки кадрів, вдосконалення системи професійної орієнтації;

– створення нових робочих місць через створення сприятливого інвестиційного режиму в країні для зарубіжних підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. Ситуація на ринку праці України нині перебуває під впливом складних економічних та політичних умов. Зокрема спостерігається велика кількість факторів, що найближчим часом можуть призвести до стрімкого погіршення ситуації у сфері зайнятості. Одним із пріоритетних завдань служби зайнятості в умовах сьогодення є забезпечення індивідуального підходу до кожної людини, надання оперативної та якісної допомоги у працевлаштуванні. Тому на часі вдосконалення технології роботи державної служби зайнятості. Головна увага має бути сконцентрована на роботі з вимушеними переселенцями, кількість яких продовжує зростати.

Таким чином, успішність подальшого подолання кризових явищ, що склалися, потребує комплексної державної та регіональної політики, яка повинна включати реалізацію заходів зі створення додаткових робочих місць, удосконалення податкового законодавства у напрямку розвитку підприємництва і, як наслідок – підвищення фактичного рівня зайнятості та доходів населення, вдосконалення системи оплати праці, покращення системи освіти і професійної підготовки фахівців, запровадження системної взаємодії роботодавців і професійно-технічних навчальних закладів, сприяння самозайнятості населення, розвитку підприємництва, малого й середнього бізнесу тощо.

Бібліографічний список

1. Чернявська О.В. Ринок праці : [навч. посіб.] / О.В. Чернявська – К. : “Центр учбової літератури”, 2013. – 522 с.
2. Базилевич В.Д. Макроекономіка : [навч. посіб.] / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик. – К. : Атіка, 2002. – 368 с.
3. Хаффнер Ф. Ринок праці та державна політика щодо стимулювання зайнятості та підтримки безробітних: німецький досвід / Ф. Хаффнер // Зайнятість та ринок праці : [міжвідомчий науковий збірник]. – К. : «Українська видавнича група», 1995. – Вип. 3. – С. 55-59.
4. Тимош І.М. Економіка праці : [навч. посібник] / І.М. Тимош. – Тернопіль : Астон, 2001. – 346 с.
5. Завіновська Г.Т. Економіка праці : навч. посіб. / Г.Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2013. – 300 с.
6. Державна служба статистики України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Державна служба зайнятості : офіційний сайт виконавчої Дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
8. Барометр рынка труда Украины 2016. Итоги года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://hh.ua/article/19781>.

References

1. Cherniavska, O.V. (2013), *Rynok pratsi* [Labor market], tutorial, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 522 p.
2. Bazylevych, V.D. and Balastryk, L.O. (2002), *Makroekonomika* [Macroeconomics], tutorial, Atika, Kyiv, Ukraine, 368 p.
3. Haffner, F. (1995), “Labor Market and State Policy on Promoting Employment and Support for the Unemployed: German Experience”, *Zainiatist ta rynok pratsi : [mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk]*, Ukrainaska vydavnycha hrupa, Kyiv, Ukraine, Iss. 3, pp. 55-59.
4. Tymosh, I.M. (2001), *Ekonomika pratsi* [Economics of Labor], tutorial, Aston, Ternopil, Ukraine, 346 p.
5. Zavinovska, H.T. (2013), *Ekonomika pratsi* [Economics of Labor], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 300 p.
6. *Derzhavna slyzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine], *ofitsiynyi sait* [Official website], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date July 10, 2017).

7. *Derzhavna slyzhba zainiatosti* [The State Employment Service], *ofitsiyni sait vykonavchoi Dyrektzii Fondu zahalnooboviazkovooho derzhavnoho sotsialnoho strahuvannia Ukrainy na vypadok bezrobittia* [Official website of the Executive Directorate of the Compulsory State Social Insurance Fund of Ukraine in the event of unemployment], available at: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index> (access date July 10, 2017).

8. *Barometr rynku truda Ukrainy 2016. Itogi goda* [Barometer of the labor market of Ukraine 2016. Results of the year], available at: <https://hh.ua/article/19781> (access date July 12, 2017).

Кузьменко А.В. АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Мета. Аналіз поняття “ринок праці”, встановлення основних тенденцій розвитку робочої сили на сучасному ринку праці України, виявлення основних проблем в розвитку ринку праці і пошук шляхів їх подолання.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему методів і методичних підходів. Зокрема, застосовано: монографічний метод – при визначенні проблемних теоретико-методичних і практичних аспектів розвитку ринку праці в Україні; експертно-аналітичний метод – при оцінці стану ринку праці по галузях економіки; метод економічного прогнозування – при обґрунтуванні пропозицій щодо активізації розвитку ринку праці в Україні.

Результати. Розглянуто основні проблеми розвитку ринку праці в Україні та запропоновано шляхи щодо їх подолання. Розкрито та проаналізовано поняття «ринок праці», визначено основні тенденції розвитку робочої сили на сучасному ринку праці в Україні. Обґрунтовано конкретні заходи щодо розвитку ринку праці, які повинні бути гнучкими та мати економічний та соціальний ефект.

Наукова новизна. Обґрунтовано пропозиції щодо відокремлення основних проблем розвитку ринку праці в Україні та сформовано пріоритетні напрямки його реформування.

Практична значущість. Найпроблемнішими інститутами, які могли б дієвіше впливати на ефективність функціонування ринку праці в Україні, є місцеві держадміністрації, органи соціального партнерства, федерації роботодавців та професійних спілок, вищі та середні навчальні заклади, кадрові агенції, служби посередництва і примирення. Основними заходами щодо активізації розвитку ринку праці в Україні мають стати: систематизація показників оцінювання його ефективності; залучення до оцінки як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців; постійне виявлення слабких місць в інституційному забезпеченні функціонування ринку праці; вдосконалення його інфраструктури.

Отримані результати дослідження сприятимуть активізації розвитку ринку праці в Україні і успішності подальшого подолання кризових явищ.

Ключові слова: ринок праці, робочі місця, кризові явища, розвиток, проблеми розвитку.

Kuzmenko A.V. ANALYSIS OF THE LABOR MARKET IN UKRAINE AND WAYS OF ITS DEVELOPMENT

Purpose is to analyze the concept of «labor market», to identify the main trends of the labor force in the modern labor market of Ukraine, to identify the main problems in the development of the labor market and ways to overcome them.

Methodology of research. The system of methods and methodological approaches were used in the research process. In particular, were used: monographic method – in determining the problematic theoretical, methodological and practical aspects of the labor market development in Ukraine; expert and analytical method – in assessing the state of the labor market in the branches of the economy; method of economic forecasting – in substantiating the proposals to intensify the development of the labor market in Ukraine.

Findings. The main problems of development of the labor market in Ukraine are considered and ways for their overcoming are suggested. The concept of «labor market» has been opened and analyzed, the main trends of the labor force in the modern labor market in Ukraine have been established. It is proved that concrete measures for the development of the labor market, which should be flexible and have an economic and social effect.

Originality. Proposals for the separation of the main problems of the labor market in Ukraine and formed its reform priorities were substantiated.

Practical value. The most problematic institutions that could have a more effective impact on the functioning of the labor market in Ukraine are local state administrations, social partnership bodies, federations of employers and trade unions, higher and secondary education institutions, human resources agencies, mediation services and reconciliation services. The main measures to intensify the development of the labor market in Ukraine should be: systematization of indicators of evaluation of its efficiency; Involvement of both domestic and foreign experts; constant identification of weaknesses in the institutional maintenance of the functioning of the labor market; improving its infrastructure.

The results of the study will stimulate the development of the labor market in Ukraine and the success of the further overcoming of crisis phenomena.

Key words: labor market, jobs, crisis phenomena, development, problems of development.

Кузьменко А.В. АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ РЫНКА ТРУДА В УКРАИНЕ И ПУТИ ЕГО РАЗВИТИЯ

Цель. Анализ понятия «рынок труда», установление основных тенденций развития рабочей силы на современном рынке труда Украины, выявление основных проблем в развитии рынка труда и поиск путей их преодоления.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методов и методических подходов. В частности, применены: монографический метод – при определении проблемных теоретико-методических и практических аспектов развития рынка труда в Украине; экспертно-аналитический метод – при оценке состояния рынка труда по отраслям экономики; метод экономического прогнозирования – при обосновании предложений по активизации развития рынка труда в Украине.

Результаты. Рассмотрены основные проблемы развития рынка труда в Украине и предложены пути по их преодолению. Раскрыто и проанализировано понятие «рынок труда», установлены основные тенденции рабочей

силы на современном рынке труда в Украине. Обоснованы конкретные меры по развитию рынка труда, которые должны быть гибкими и иметь экономический и социальный эффект.

Научная новизна. Обоснованы предложения относительно выделения основных проблем развития рынка труда в Украине и сформированы приоритетные направления его реформирования.

Практическая значимость. Наиболее проблемными институтами, которые могли бы оказать более эффективное влияние на функционирование рынка труда в Украине, являются местные государственные администрации, органы социального партнерства, федерации работодателей и профсоюзов, высшие и средние учебные заведения, кадровые агентства, службы посредничества и примирения. Основными мерами по активизации развития рынка труда в Украине должны быть: систематизация показателей оценки его эффективности; вовлечение как отечественных, так и зарубежных экспертов; постоянное выявление недостатков в институциональном обеспечении функционирования рынка труда; улучшение инфраструктуры.

Полученные результаты исследования будут способствовать активизации развития рынка труда в Украине и успешности дальнейшего преодоления кризисных явлений.

Ключевые слова: рынок труда, рабочие места, кризисные явления, развитие, проблемы развития.